

Оперативна програма
"Развитие на човешките ресурси"
2007-2013

www.competencemap.bg

Европейски съюз

Инвестира във вашето бъдеще

Европейски социален фонд

www.bia-bg.com

Проект „Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони“. Проектът се осъществява от Българска стопанска камара – съюз на българския бизнес с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013, съфинансирана от Европейския социален фонд и Р България, по договор № BG051PO001-2.1.06

Наполовина са намалели заетите в търговията с битова електроника. Увеличава се заетостта в търговията чрез поръчки по телефон, поща и интернет.

Броят на фирмите в сектор „Търговия на дребно“ в периода 2008-2012 г. намалява с 20 на сто. Това се дължи на увеличението брой фалити – в условия на икономическата криза могат да оцелеят само тези предприятия, които имат повече финансови и материални резерви. Такива са големите хипермаркети и търговски вериги. За разлика от тях, **наполовина са намалели фирмите, които се занимават с търговия на открити щандове и пазари.** Това става ясно от **анализ за развитието на сектор „Търговия на дребно“**, изготвен от БСК, в изпълнение на проекта [„Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони.“](#)

Според изследването на БСК, действащите фирми в бранша рязко свиват разходите си, докато новооткритите бързат да заемат свободните пазарни ниши. **Чуждестранните инвеститори в сферата на търговията безпрепятствено се настаняват на българския пазар в периода на повсеместна икономическа криза.**

Поради силната раздробеност на фирмите в бранша, са се увеличили компаниите, които се занимават с търговия с хранителни стоки (увеличение с 5%) и търговия по поща, телефон и интернет (+ 23%). Най-много фирми се занимават с търговия на облекло, обувки, козметика, бижутерия и лекарства (35% за 2012 г.), следвани от търговия на дребно в неспециализирани магазини (през 2012 г. този сектор заема дял от 33%). Търговията с хранителни стоки е на трето място по относителен дял – 11%.

Според анализа, **все повече българи работят в търговията на дребно**, а основни причини за това са навлизането на чужди компании в бранша и отслабващото влияние на кризата. През 2012 г. заетите в сектора са 305 000 души, а десет години по-рано (през 2002 г.) те са били 212 000. Трябва да се отбележи, обаче, че в периода на икономическа криза (2008-2012 г.) заетите в сектор „Търговия на дребно“ са намалели с 15%, което увеличава средния осигурителен доход за сектора с 49%. **70% от заетите в сектора са в Южна България.**

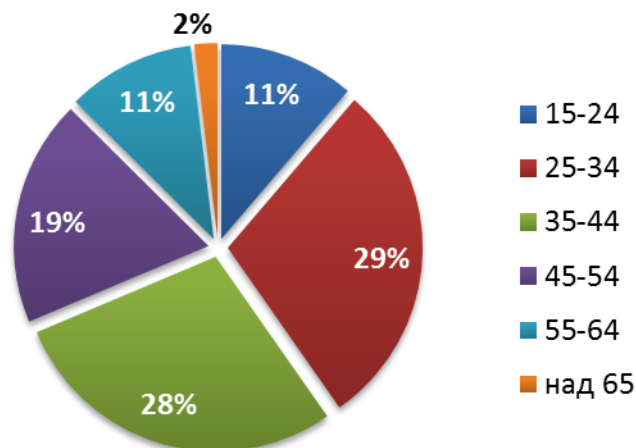
Всеки десети от всички заети в страната, както и от тези на средна възраст (35-44 г.), работи в сферата на търговията на дребно. 18% от наетите са младежи на възраст от 15 до 24 години. Над 14% от работещите в бранша са в пенсионна възраст. Най-малко (6 на сто) са заетите в предпенсионна възраст. Две-трети от заетите в търговията на дребно са жени, като най-много са жените над 65 години. Най-малко са заетите в бранша в Северозападна България, показват още данните на БСК.

Увеличаването на броя на предприятията, които се занимават с търговия чрез поръчки по телефона, пощата и интернет, води до увеличаване на броя на работещите в този сегмент с над 17%. Статистиката показва, че заетите с този тип услуги лица получават и най-високото заплащане в сектора. **Най-големият спад в броя на работещите в бранша (-52%) се отчита в търговията с компютри и битова електроника.** Фирмите, занимаващи се с тази дейност, също са по-малко - с 30 процента. Причина за отлива на специалисти от търговията с компютри и битова електроника е и ниското заплащане. Най-много (39 на сто) са служителите в неспециализирани магазини за търговия на дребно, следвани от работниците в търговията с нехранителни стоки – облекло, обувки, козметика, бижутерия и лекарства, чийто относителен дял е 28% през 2012 г. На трето място са заетите в търговията на стоки за бита, които са 10% от всички заети в търговията на дребно.

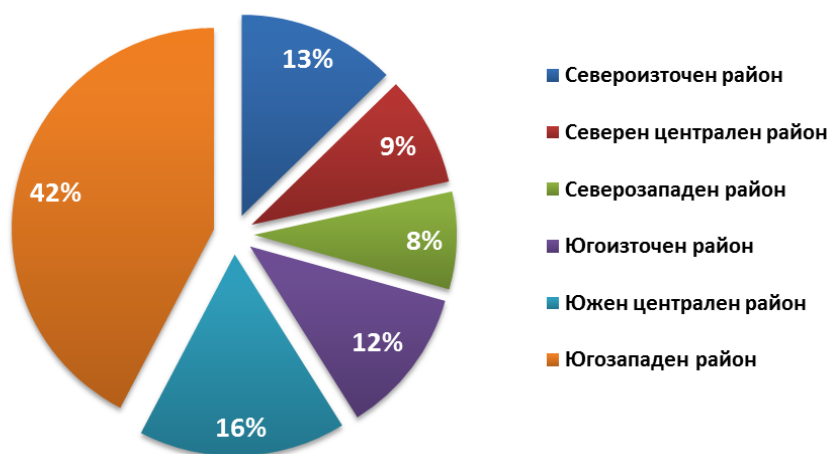
За повечето длъжности в сектора, като преобладаващите са „касиер“ и „продавач-консултант“, **работодателите предпочитат да назначават младежи до 35-годишна възраст.** Добрата визия, бързината на обслужване и възможностите за работа на смени са качества, присъщи на тази група заети, и са предпочитани от работодателя пред професионалния опит. Не е за пренебрегване и фактът, че тези служители са съгласни да работят с по-ниско заплащане от другите с по-дълъг стаж. По-ниско заплащане приемат и работещите пенсионери, тъй като то е добавка към малката, но сигурна пенсия.

Разходите за персонал в предприятията от търговията на дребно се увеличават всяка година и достигат до 40%. Това се дължи на реалното увеличение на доходите на наетите в този сектор в резултат от финансовото стабилизиране на предприятията и на ежегодното повишаване на минималните осигурителни доходи за бранша. За ръста на заплащането в сектора оказва влияние и въведената бонусна система в много от търговските обекти, която е обвързана с реализирания оборот.

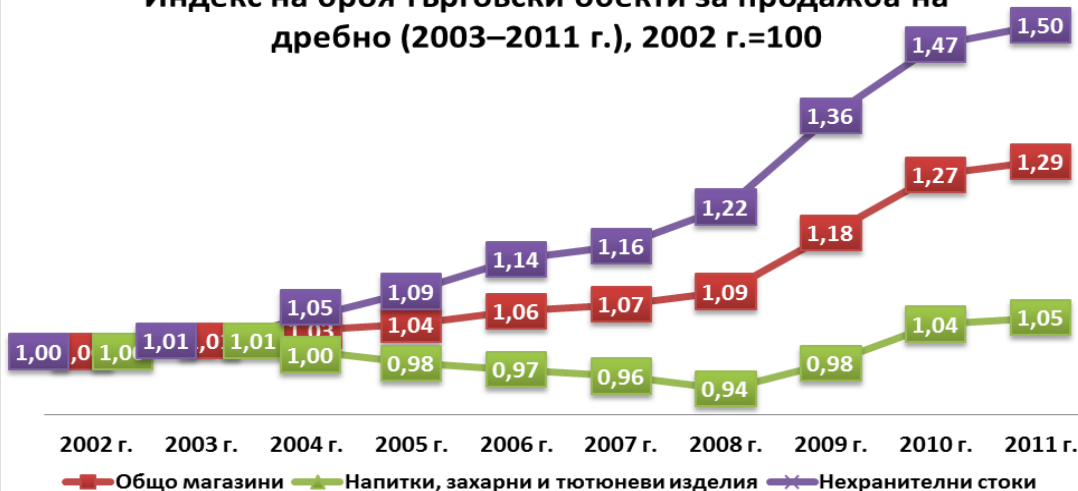
Заети в "Търговия на дребно" - 2012 г., по възрастови групи

Териториално разпределение на заетите в сектор "Търговия на дребно", 2012 г.

Индекс на броя търговски обекти за продажба на дребно (2003–2011 г.), 2002 г.=100

СЕКТОРЪТ В ЕВРОПА

Тенденциите в сектора могат да бъдат очертани с помощта на следните икономически показатели:

- **оборот** – през 2012 г. търговците на дребно в 32 наблюдавани страни (ЕС, Русия, Турция, Балтийски държави) генерират приблизително 3090 млрд. EUR оборот, което представлява увеличение от около 3,7% над стойността от 2011 г. Този растеж е по-малък от очаквания заради лошото икономическо състояние на някои европейски държави в криза, което неизбежно се отразява на тяхната търговия на дребно - Гърция (-11,8%), Португалия (-5.6%), Испания (-4,4%), Словения (-2.4%) и Италия (-1,8%);

- **темп на инфлация** - почти всички европейски държави имат доста скромни темпове на инфлация през 2012 г., вариращи от 1,0% до 4,3%. Много по-високи стойности се наблюдават в Турция (8,0%), Русия (6,0%) и Унгария (5.6%). Номиналният оборот на търговията на дребно в ЕС-27 държави нараства с около 1,4% през 2012 година. При коригирането на този растеж със средната инфлация от 2.7%, става ясно, че реалният оборот на дребно е намалял - една тенденция, която вероятно ще продължи и през 2013 година.

- **покупателна способност** - през 2012 г. европейските потребители разполагат с приблизително 9200 млрд. EUR за консумация. Тенденциите варират широко сред европейските страни, в зависимост от степента на икономическо развитие. Най-големите темпове на растеж се наблюдават в Русия, Норвегия, Великобритания, Скандинавия и Балтийските държави;

- **физическа производителност на труда**¹ - стойността на този показател в сектора възлиза на 24 400 EUR на един зает - доста под средното за нефинансовия сектор на икономиката (44 800 на заето лице) и за дистрибутивната търговия (35 000 EUR на заето лице). Тази слаба физическа производителност е съпроводена с ниски средни разходи за персонал - 19 400 EUR за служител. И по този показател секторът се различава съществено от нефинансовия сектор на икономиката и дистрибуцията, в които разходите са, съответно - 30 900 и 25 900 EUR на заето лице.

- **норма на печалба** – стойността ѝ е 6.2%. Това е относително нисък процент в сравнение с предприятията от финансовата сфера на икономиката (10.1%). Основната причина може да се търси в изключително високото текучество, което е характерно за сектора;

- **обем на продажбите** - продажбите на дребно през 2013 г. в ЕС са спаднали с 0.6% спрямо предходната година. Най-голямо намаление се наблюдава в Испания (-6,5%), Словения (-4,9%) и Малта (-4,3%), а най-съществено увеличение - в Латвия (+6,2%), Литва и Унгария (+3,3%), България (+3.1%).

- **потребителски разходи** - Търговията на дребно като относителна част от личните потребителски разходи намалява леко през 2012 г. сред страните от ЕС-27 (от 31,3% през 2011 г. на приблизително 31.2% през 2012 г.). Тази стойност става малко по-висока (33.6%), когато се вземат предвид всички европейски държави. Причините за този спад включват:

- продължаващото поскъпване на енергоносителите и разходите за живот;
- по-големи разходи за отход, пътуване;
- развитие на онлайн търговията на дребно;
- по-висока склонност към спестявания поради нарастваща икономическата несигурност.

Разгледаните тенденции в икономиката са и причина, и следствие от промените в числеността, структурата и качествените характеристики на човешките ресурси. По-голямата част от заетите в търговия на дребно са жени. Заеманите позиции не изискват високо образование, заплащането е относително ниско и това поражда предпоставки за текучество.

Един по-детайлен поглед към заетостта позволява кратък анализ на **връзката „заети лица - размер на предприятието - добавена стойност“**:

а) **заети лица** - през 2012 г. повече от две-трети от всички заети лица в ЕС (70,1%) работят в сферата на услугите. Търговията на дребно по дефиниция е ориентирана към обслужването и търговските предприятия често са малки и действат на локално равнище. Не е изненадващо, че петте държави-членки на ЕС с най-голямо население, генерират най-голяма добавена стойност: Германия (86,5 млрд. EUR), Обединеното кралство (76,8 млрд. EUR), Франция (72.6 млрд. EUR), Италия (50,1 млрд. EUR) и Испания (43,1 млрд. EUR). Най-ниска величина на добавена стойност имат Чехия, **България** и Унгария, в които дялът на търговията на дребно е по-малко от 6.0% (както е и в Норвегия).

¹ Физическата производителност на труда се определя като съотношение между добавената стойност от направените разходи и броя на заетите лица. Представя се в хиляди евро на заето лице. Данните са за 2010 г.

б) **размер на предприятието** – през 2010 г. в ЕС има около 40 хил. големи предприятия (с персонал над 250 души), занимаващи се с търговия на дребно. Общо те дават работа на 6,9 милиона души - 37.2% от общия брой на заетите лица. От гледна точка на техния принос към секторната добавена стойност, дялът на големите предприятия е значителен - 45% (същият показател за нефинансовия сектор на икономиката е 42.3%). Микропредприятията (с персонал под 10 души) също играят много важна роля в сектора – те осигуряват 29,5% от добавената стойност. Интересен факт е, че микропредприятията имат по-голям дял заети лица от големите предприятия (38.3% от общия брой заети). Статистическият анализ по държави показва следните различия:

- Големите предприятия произвеждат повече от половината секторна добавена стойност във Великобритания (67.0%), Австрия, Литва и Словения (над 50%). Най-нисък принос на големите предприятия в добавената стойност е регистриран **в България** (9.8%) и Кипър (19,9%).
- В **България** добавената стойност в сектора идва от малките (от 10 до 49 заети лица) и микропредприятията, съответно - 1/4 и 2/5 от секторната добавена стойност;
- Микропредприятията са особено важни в България, Испания, Кипър и Италия (повече от 2/5) и в Португалия, Словакия и Франция (повече от 1/3 от добавената стойност).

Статистиката показва и още една тенденция в сектора – **макар и с бавни темпове, значението на електронната търговия нараства. Малките и средни предприятия, които използват интернет технологии, отбелязват два пъти по-голям растеж и износ от останалите. Те създават и два пъти повече работни места.** Факт е, че през 2012 г. различните форми на електронна търговия заемат 3,4% от търговията на дребно в Европа. Всеки десети гражданин на ЕС е пазарувал по интернет в друга държава-членка, а 39% от всички граждани – само в собствената си държава. Тези данни показват големия неизползван потенциал на цифровата икономика. Увеличаването на онлайн продажбите се очертава като един от най-важните фактори за икономически ръст. Една от основните причини е, че с ограничени инвестиции МСП могат да използват онлайн платформа, за да достигнат до чуждестранните пазари и да развият трансграничния характер на дейността си. Не бива да се забравя, обаче, че широкото разпространение на електронната търговия може да породви и редица проблеми в традиционната търговия на дребно:

- засилена конкуренция между традиционните търговци и онлайн каналите за дистрибуция;
- измами;
- нелоялна конкуренция;
- понижаване на качеството на потребителските стоки и други.

